

ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація: В статті проаналізовано та визначено загальне поняття «компетентності». Розмежовуються терміни «компетентність» та «компетенція». Розглянуто різні погляди науковців на категорії «творча компетентність» та «художня компетентність» педагога, в різних галузях образотворчого мистецтва. Запропоновані характеристики понять «творча компетентність», «художня компетентність» і «художньо-творча компетентність». Представлене авторське визначення художньо-творчої компетентності вчителя образотворчого мистецтва.

Ключові слова: компетентність, компетенція, творча компетентність, художня компетентність, художньо-творча компетентність, вчитель образотворчого мистецтва

Semenova O. V. Art-creative competency of a future teacher of fine arts theoretacal aspect

Annotation: In the article general notion of competency is analysed and defined. The terms competency and competence are delineated. Various views of the scientsts on the categories creative competency and art competency of a teacher in different spheres of fine arts are considered. It is proved that art-creative competency of a teacher of fine arts is a component of professional competency. Different characteristics of the notions creative competency art competency and art-creative competency are proposed. The components of art competency such as art literacy, art skills, art comprehension are also represented. The notion of art creative competency of a teacher of fine arts is specificate and the auphor`s definition of this notion which is considered as satisfaction of needs of professional self-realization and spiritual self-perfection is represented.

Keywords: competency, competence, competence creative, artistic and creative expertise, artistic competence, teacher of fine arts.

Постановка проблеми. У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» одним із завдань визначено формування соціально зрілої творчої особистості. Творча особистість – це людина, яка має високий рівень знань і вміє відкинути звичайне, шаблонне мислення, у якої є постійна потреба до творчості. Тому формування художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, який би здатний професійно реалізувати свої художньо-творчі та мистецько-педагогічні здібності у педагогічній діяльності, є одним із провідних напрямів у сучасній педагогічній науці.

Розвиток творчої особистості та її талантів, розглядається як важливий складник «усебічного розвитку людини», що знаходить своє підтвердження в освітніх документах нашої держави: «Закон України Про Освіту», «Закон України про вищу освіту». Одним із його складників є цілеспрямоване формування художньо-творчої компетентності студентів у процесі їхньої професійної підготовки на основі використання прогресивних педагогічних технологій. Для цього необхідна реалізація компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що багато вчених досліджували проблеми, творчої та художньої компетентності. Так, філософський аспект творчості знаходить своє відображення у працях В. Біблера, Ю. Бодай, К. Кедрова, О. Коршунова та ін. Феномен творчості у психології розглядали такі вчені як С. Максименко, В. Папуча, В. Моляко, Л. Вигодський, О. Леонт'єв, В. Рибалко, Я. Пономар'єв, В. Клименко та інші. Педагогічний аспект формування творчої особистості розглядається у працях В. Андрєєва, Н. Кичук, О. Рудницької, В. Сластьоніна, Г. Падалки, М. Пічкура, Л. Масол та ін. Теоретичні питання художньо-естетичної освіти представлено у працях Н. Миропольської, Б. Неменського та ін. Компетентність педагогів розглядається в працях Е. Белкіної, Л. Масол, І. Зязюна, І. Беха, І. Єрмакова, В. Орлова, Н. Біб'єк, Л. Ващенко, Е. Зеєра, І. Зимньої, О. Овчарук, А. Хуторського.

Мета статті – з'ясувати сутність та дати визначення поняття «художньо-творчої компетентності» вчителя образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Поняття компетентності в психолого-педагогічній літературі визначено неоднозначно. Про це свідчать різні погляди науковців-педагогів щодо його сутності. Так, Н. Бібік дає таке визначення «компетентності» – це інтегрований результат освіти, який передбачає зміщення акцентів із накопичення потрібних знань, умінь і навичок для формування та розвитку здатності діяти та застосовувати досвід у проблемних ситуаціях [2, с. 79].

Експерти міжнародної комісії Ради Європи розглядають поняття «компетентності» «як загальні або ключові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опорні знання» [3, с.7].

Російські педагоги В. Краєвський, А. Хуторський розрізняють терміни «компетентність» і «компетенція». Під дефініцією «компетентність» вони розуміють поєднання належних знань і здібностей, які дають змогу змістовно оцінювати й діяти у певній галузі.

Науковець в галузі педагогіки Л. Масол розмежовує поняття «компетенції» і «компетентність». До «компетенцій» відносяться обізнаність із чим-небудь, тобто відповідність, узгодженість, знання і досвід у певній сфері. «Компетентністю» називають здатність ґрунтуватися на знаннях, цінностях, нахилах, яка дозволяє встановлювати зв'язок між знаннями і ситуацією, проявляти знання в дії [4, с. 7-9].

В нашій статті ми розглядаємо термін «компетентність» як здатність особистості якісно виконувати функції конструктивної діяльності. Та, як правило, людина, особливо на фаховому рівні, займається різними видами активності, наприклад, інформаційною, комунікативною, соціальною, самоосвітньою тощо. Згідно з цим, зазвичай, виокремлюють відповідні компетентності. Компетенція – це коло повноважень, обов'язки виконувати особами чи певними інституціями завдання професійної діяльності. З першого погляду начебто між цими поняттями немає ніякої відмінності. Але якщо звернути увагу на те, що компетентність позначена певними функціями

(призначеннями, ролями), а компетенція – виконанням конкретних завдань, то з'ясується, що перша категорія широка, а друга вузька. Це означає, що будь-яка компетентність охоплює сукупність деяких компетенцій.

З позиції педагогічної ретроспективи слід зазначити, що у науковій думці розрізняють різні види компетентностей. А. Тряпін пропонує такий підхід до класифікації компетентностей. Він виокремлює:

- ключові компетенції (загальні компетенції, які є необхідними для соціально-продуктивної діяльності будь-якої особи);
- базові (компетенції в певній професійній галузі);
- спеціальні (компетенції для виконання конкретної педагогічної дії, розв'язання конкретної проблеми чи професійної задачі).

Науковець в галузі педагогіки А. Тутолмін зазначає, що до складу професійної компетентності вчителя входять:

- дидактична компетентність (здатність оволодівати та використовувати методи і організаційні форми навчання);
- психолого-педагогічна компетентність (обізнаність у галузі педагогіки та психології);
- творча компетентність (сукупність знань і способів діяльності, для створення матеріальних і духовних цінностей) [7, с. 14].

А. Маркова виокремлює такі види професійної компетентності:

- спеціальна компетентність – володіння професійною діяльністю на високому рівні;
- соціальна компетентність – володіння груповою професійною діяльністю, відповідальність за результати своєї праці;
- індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії.

Л. Масол пропонує класифікувати всі компетентності на групи: особистісну, соціальну та функціональну. До особистісної групи належать: загальнокультурні та художньо-естетичні компетенції.

Творча компетентність педагога є досить широкою категорією. Так як творчість так чи інакше, виявляється в окреслених компетентностях. Як видно із наведеної вище класифікації компетентностей «творча компетентність» входить до складу професійної та слід зазначити що творчість так чи інакше виявляється в окреслених компетентностях.

На виключній ролі творчої компетентності в професійній діяльності художника-педагога наголошували такі сучасні вчені-психологи А. Матюшкін, В. Овчинников, Н. Посталюк, Н. Уйсімбаєва, Я. Пономарьов та інші автори. Однак, обґрунтуванню цього наукового терміну присвячена обмежена кількість досліджень. Це праці Н. Комашко, О. Онопрієнка, М. Пічура, Л. Полудень, А. Тутолміна, М. Явоненко та ін. Натомість значущість оволодіння цією професійною якістю майбутнім учителем образотворчого мистецтва очевидна.

Російський педагог-науковець А. Тутолмін розрізняє загальну категорію творчої компетентності як сукупність знань і способів діяльності, необхідних для створення, удосконалення й оптимізації матеріальних і духовних цінностей для задоволення суспільних потреб [7].

У контексті заявленої проблеми творча компетентність на думку української дослідниці М. Явоненко, – це знання, уміння, навички, ставлення, необхідні для успішної творчої діяльності та змога скористатися ними в житті та на практиці. Вона визначається як здатність людини до генерування ідей, висування гіпотез; фантазування; асоціативного мислення; бачення протиріч; перенесення знань та вмінь у нові ситуації; відмови від нав'язливих ідей, подолання інертності та критичності мислення; незалежності суджень; оцінного судження [8]. У цій авторській інтерпретації варті уваги такі ознаки творчої компетентності, як генерування ідей, висування гіпотез, фантазування, адже – це провідні складники поетапного творчого процесу. За Я. Пономарьовим перший етап – це підготовка (інтенсивне ознайомлення з проблемою); другий етап – натхнення (виникнення ідеї, дія уяви); третій етап – інсайт (момент осяяння, здогаду, раптового розуміння); четвертий етап – прийняття рішення

(виконання творчого задуму). Отже, з точки зору психології, це визначення є дієвим.

Із позиції педагогічного професіоналізму, російська дослідниця Н. Пахтусова визначає творчу компетентність як «комплексну характеристику педагога, що відображає його готовність виконувати ефективну педагогічну діяльність на творчому рівні й здатність до особистісного і професійного саморозвитку». У цьому трактуванні творча компетентність ототожнюється з готовністю виконувати ефективну діяльність, але ніяк не конкретизується. Отже, ця дефініція гранично узагальнена, тобто позбавлена конкретики.

Науковець у галузі педагогіки дизайну Н. Комашко, інтерпретує дефініцію творчої компетентності художника-дизайнера як «самостійність і здатність до творчості, готовність до варіативної професійної діяльності, активність у пошуку оригінальних варіантів розв'язання професійних завдань». У цьому формулюванні, незважаючи на його лаконічність, заслуговують на увагу такі ознаки, як варіативність та оригінальність, оскільки вони характеризують результативність творчого процесу.

Творчу компетентність викладача О. Волобуєва визначає як поєднання професійних і особистісних якостей, які забезпечують ефективність діяльності у різноманітних педагогічних ситуаціях в умовах навчального процесу.

Отже, опираючись на окреслені вище дефініції, творчу компетентність педагога образотворчого мистецтва, є підстави тлумачити здатність особистості до генерування ідей, висування гіпотез, фантазування, тобто творчого процесу, що складається з етапів підготовки (інтенсивне ознайомлення з проблемою), натхнення (виникнення ідеї, дія уяви), інсайту (мить осяяння, раптового розуміння) та ухвалення рішення (виконання творчого задуму), використовуючи психолого-педагогічні форми і методи навчання. Усе це однаково стосується і художньо-педагогічної, і художньо-творчої компетентності вчителя образотворчого мистецтва.

У теорії і практиці мистецької освіти фігурують ідентичні за змістом поняття художньо-естетичної та художньої компетентності фахівця. Так, І.

Ревенко визначає художньо-естетичну компетентність як певний обсяг культурно-історичних та художньо-естетичних знань; уміння та навички художньо-естетичного сприймання, аналізу й інтерпретації творів мистецтва відповідно до авторського задуму, розуміння єдності форми та змісту; прагнення та здатність реалізувати на практиці художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності [6, с. 143]. Тому варто погодитися з позицією В. Ананьєвої, яка вважає, що до складу художньої компетентності входить низка компетенцій:

- образотворчо-мовленнєва – здатність розуміти і власноруч створювати художні твори грамотно користуючись засобами художньої виразності, мовою образотворчого мистецтва;

- вербально-образна – знання певного мінімуму художніх термінів, їх значень та вміння грамотно використовувати їх в розмові й обговоренні творів мистецтва;

- образно-стильова – знання основних стильових напрямів в мистецтві, уміння за необхідності створювати об'єкти із заданими стильовими характеристиками;

- стратегічна – допитливість, свіжість погляду, здатність вибирати в хаосі повсякденних вражень найбільш яскраві для їхнього подальшого втілення;

- продуктивно-образна – здатність не лише репродукувати зображення але й підходити до його створення творчо [1].

За Л. Масол, художня компетентність – це здатність керуватися набутими художніми знаннями й уміннями, готовність використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями [4]. Нам імponує це визначення. Але ми вважаємо, що до структури художньої компетентності повинні входити: 1. *художня грамотність* (це комплекс теоретичних знань, на основі яких можна набути практичні вміння та навички з образотворчого мистецтва); 2. *художнє сприйняття* (процес відображення

людиною творів мистецтв, який є результатом активної духовної діяльності суб'єкта); 3. *художні вміння* (використання раніше набутого досвіду, певних знань пов'язаних мистецтвом).

Особливості художньо-творчої компетентності вчителя зумовлені художньою майстерністю, тобто, володіння мовою образотворчого мистецтва, його різними техніками і матеріалами, без чого у педагогічній діяльності неможливо досягнути реалізації задумів учнів.

М. Пічкур художньо-творчу компетентність загалом окреслює як «універсальну характеристику особи митця, який дотримується законів, грамотно використовує засоби й прийоми гармонізації твору та постійно вдосконалює свою майстерність» [5, с. 86]. У цій інтерпретації нам імпонує особистісний підхід автора з позиції універсалізму композиційної діяльності, що охоплює образотворчу грамоту й уміння гармонізувати художню форму. Очевидно, що саме знання, уміння й навички з композиції є основою художньо-творчої компетентності вчителя образотворчого мистецтва, навчання, виховання й розвитку школярів.

Отже, художньо-творча компетентність учителя образотворчого мистецтва є задоволення потреби у професійній самореалізації й духовному самовдосконаленні, що забезпечує набуття досвіду власної професійно-творчої діяльності й реалізацію образотворчих здібностей, уяви, фантазії, композиційного мислення тощо.

Висновок. З'ясовано, що сутність художньо-творчої компетентності вчителя образотворчого мистецтва полягає в його здатності генерувати оригінальні ідеї творів різних видів образотворчого мистецтва та втілювати їх у матеріалі відповідними засобами композиції на основі володіння образотворчомовленнєвою, вербально-образною, образно-стильовою, стратегічною та продуктивно-образною компетенціями. Ми вважаємо, що до складу художньо-творчої компетентності вчителя образотворчого мистецтва входять дві базові компетентності: творчо-педагогічна компетентність; художньо-творча.

Перспектива подальших досліджень полягає в обґрунтуванні структури, визначенні критеріїв та показників художньо-творчої компетентності вчителя образотворчого мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Ананьева В. С. Особенности развития художественно-творческой компетентности старших дошкольников [Электронный ресурс] / В. С. Ананьева. – Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru>.
2. Бібік Н.М. Компетенції і компетентність у результатах початкової освіти // Педагогічна та психологічна науки в Україні. Зб. наук. праць в 5 т. – т. 3 Загальна середня освіта. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 432 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К. І. С.». 2004. – 112 с.
4. Масол Л. Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи у системі мистецької освіти / [Л. Масол, Н. Митропольська, В. Рагозіна та ін.] за наук. ред. Л. Масол. – К. : Педагогічна думка, 2010. – 232 с. : табл., іл.
5. Пічкур М. О. Оволодіння засобами композиції – об’єктивна передумова формування художньо-творчої компетентності майбутнього дизайнера / М. О. Пічкур // Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (1 листопада 2012 р.). – Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. – С. 86–89.
6. Ревенко І. В. Художньо-естетична компетентність учителя як показник його професійної культури / І. В. Ревенко // Мистецтво і освіта. – 2007. – № 3. – С. 139–146.
7. Тутолмин А.В. Становление и развитие творческой компетентности будущего учителя (на основе системного подхода): Автореф. дис. докт. пед. наук.-Чебоксары, Чувашский государственный педагогический университет им. И. Я. Яковлева 2009. – 20с.

8. Явоненко М. В. Творча компетентність особистості як запорука її життєвого успіху [Електронний ресурс] / М. В. Явоненко. – Режим доступу : <http://tdo.at.ua>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Семенова Олена Віталіївна, аспірантка Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. (м. Умань) Тел.0975102475